

**АНТИАЛКОГОЛЬНА ПРОПАГАНДА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ГІГІЄНИЧНОГО ВИХОВАННЯ
МОЛОДІ НА ЗАКАРПАТТІ (друга половина XIX – початок XX ст.)**

УДК 37.037(09)(477)

**Володимир Герасимчук, аспірант кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка**

**АНТИАЛКОГОЛЬНА ПРОПАГАНДА ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ГІГІЄНИЧНОГО
ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ЗАКАРПАТТІ
(друга половина XIX – початок XX ст.)**

Статтю присвячено дослідженню ідей відомих закарпатських просвітників другої половини XIX – початку XX століття щодо гігієнічного виховання дітей та молоді, в якому питання антиалкогольної пропаганди відігравали ключову роль. З'ясовано, що закарпатські просвітники вважали пияцтво соціальним лихом, яке призводить до зубожіння населення. Виявлено практичні рекомендації щодо формування навичок здорового способу життя підростаючого покоління.

Ключові слова: закарпатські будителі, просвітники, гігієнічне виховання, антиалкогольна пропаганда, пияцтво.

Лит. 10.

**Владимир Герасимчук, аспирант кафедры педагогики и методики начального образования
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко**

**АНТИАЛКОГОЛЬНАЯ ПРОПАГАНДА КАК ВАЖНЫЙ ФАКТОР
ГИГИЕНИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ МОЛОДЕЖИ НА ЗАКАРПАТЬЕ
(вторая половина XIX – начало XX в.)**

Статья посвящена исследованию идей известных закарпатских просветителей второй половины XIX – начала XX века по гигиеническому воспитанию детей и молодежи, в которых вопросы антиалкогольной пропаганды играли ключевую роль. Выяснено, что закарпатские просветители считали пьянство социальным бедствием, которое приводит к обнищанию населения. Выявлены практические рекомендации по формированию навыков здорового образа жизни подрастающего поколения.

Ключевые слова: закарпатские будители, просветители, гигиеническое воспитание, антиалкогольная пропаганда, пьянство.

**Volodymyr Herasymchuk, Postgraduate Student of the Pedagogics and Methodology of Primary Education Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University**

**ANTI-ALCOHOLIC PROPAGANDA AS AN IMPORTANT FACTOR OF HYGIENIC
EDUCATION OF YOUTH IN THE TRANS-CARPATIAN REGION
(the second half of XIXth – the beginning of XXth century)**

The article is devoted to the study of the ideas of famous Transcarpathian enlighteners of the second half of XIXth – the beginning of XXth century concerning the hygienic education of children and youth in which the questions of the anti-alcohol propaganda played a key role. It was found that the Transcarpathian enlighteners considered alcoholism as a social scourge, which led to the people's poverty. The author presents the practical recommendations of the formation of healthy lifestyle of young generation.

Keywords: Transcarpathian enlighteners, the hygienic education, anti-alcohol propaganda, alcoholism.

Постановка проблеми. Пріоритетним завданням сучасної школи є формування здорової особистості, здатної протистояти суспільним негараздам та асоціальним явищам. Як демонструють сучасні дослідження, серед дітей та молоді все частіше простежуються тенденції до вживання алкоголю, психоактивних речовин, паління. Шкідливі звички негативно позначаються на здоров'ї підростаючого покоління, дезорганізують особистість, скорочують тривалість її життя. Відтак профілактична робота повинна стати невід'ємною частиною навчально-виховного

процесу. Водночас гігієнічне виховання є важливим засобом формування здорового способу життя і спрямоване на вироблення життєвих навичок особистості, які допомагають у зміцненні здоров'я. В цьому процесі профілактика шкідливих звичок відіграє ключову роль.

Щоб запобігти формуванню шкідливих звичок, гігієнічне виховання дітей та молоді повинно мати комплексний і послідовний характер. Це означає, що важлива роль відводиться не тільки школі, а й родині, суспільним інституціям, позашкільним установам. Для кращого усвідомлення окресленої

проблеми слід звернутися до набутого історичного досвіду, педагогічного аналізу праць українських вчених різних періодів, народних виховних традицій, що лягли в основу здоров'язберігаючої парадигми сучасної української педагогічної науки.

Аналіз основних досліджень та публікацій.

У дослідженнях В. Бобрицької, А. Вольчинського, М. Гриньової, Н. Деделюк, Є. Приступи [7], М. Стельмаховича, А. Цьося приділено значну увагу використанню народних традицій у процесі формування здорового способу життя школярів. У працях Н. Гнесь [1], В. Гоммоная, І. Курляк, Н. Москаленко, Л. Сливки [9], В. Старкова висвітлено проблему формування здорового способу життя на різних етапах розвитку українського шкільництва. Окремим питанням санітарної просвіти закарпатського населення другої половини XIX – першої половини XX ст. присвячено праці В. Кеміня, Т. Надім'янової [4], Т. Пантюк, О. Сухомлинської, М. Чепіль. Утім питання антиалкогольної пропаганди як важливого чинника гігієнічного виховання молоді Закарпаття другої половини XIX – початку XX ст. не стало предметом спеціального дослідження.

Мета статті – проаналізувати погляди закарпатських просвітників і педагогів другої половини XIX – початку XX ст. щодо боротьби з алкоголізмом та пияцтвом серед закарпатського населення, виявити особливості антиалкогольної пропаганди на закарпатських землях окресленого періоду.

Виклад основного матеріалу. Гігієнічне виховання дітей та молоді на закарпатських землях досліджуваного періоду тісно пов'язане з будительством – культурно-освітнім рухом, що сприяв пробудженню національної свідомості широких народних мас. До нього належали такі видатні релігійні діячі, педагоги, письменники, як: І. Ставровський, О. Павлович, І. Раковський, І. Сільвай, А. Кралицький, Є. Фенцик та інші. Зауважимо, що закарпатські будителі приділяли увагу не тільки національним освітнім та культурним питанням, але й тогочасним соціальним проблемам, серед яких питання збереження здоров'я населення, особливо дітей та молоді, стало одним із ключових. Усвідомлення необхідності санітарного просвітництва закарпатців як важливого елементу їх освіченості сприяло підняттю рівня соціального й культурного благополуччя в краї.

Зупинимось більш детально на аналізі праць тих, закарпатських просвітників, у творчості яких найбільше уваги приділено боротьбі з пияцтвом. В ракурсі нашого дослідження слід вказати на

постать відомого закарпатського будителя О. Павловича. Він був священиком, педагогом, поетом, громадським діячем. Його педагогічні погляди знайшли своє найбільш яскраве вираження у літературній творчості. На його думку пияцтво руйнувало родини, призводило до жебрацтва і зубожіння, робило сиротами дітей:

Ноле станте рахувати:
Колько то до рока златы
Вы за паленку выдали,
И колько приборговали... [6, 135].

Голы, босы наши дѣти –
Бо едностань пьеме.
Майже половина газдовъ
Уже похудобнѣли
Прото, же мало робили,
А бразъ дуже пили [5, 151].

О. Павлович зазначав, що п'янство переростає у погану звичку, яка туманить розум, забирає здоров'я, веде до смерті. Горілка руйнує не тільки здоров'я, а й душу, позбавляє честі, любові поваги. Із-за неї весь закарпатський край став убогим і знедоленим [5, 153]. У своїх віршах О. Павлович вказував на наслідки, до яких призводить вживання алкоголю, визначав пияцтво як одне з вагомих соціальних лих, що нищить здоров'я людини та приносить багато лиха родині пияка.

Зауважимо, що поезія закарпатського будителя О. Павлович була розрахована на пересічного русина, який зміг би зрозуміти головну тему та зробити певні висновки. До того ж усі змальовані у віршах ситуації були взяті із життя простого народу, що робило їх ще більш зрозумілими та змушувало задуматися над власним життям і побутом.

Інший просвітник І. Раковський зазначав, що однією з головних причин такого зубожіння було масове пияцтво закарпатців. Лихварі наживалися з цієї шкідливої звички простих людей, даючи горілку в борг, а згодом вимагаючи грошей або ж інших товарів, рівноцінних боргові [8, 2]. Відтак люди тонули в боргах, продаючи останні речі та власне господарство. Таким чином, І. Раковський наголошував на тогочасному соціальному лихові як негативному явищу, що призводить до зубожіння не тільки дорослого населення, а й їхніх дітей, робить з них жебраків, формує асоціальні стереотипи поведінки, знижує рівень їхнього здоров'я.

В літературній творчості відомого закарпатського будителя І. Сільвая, який друкувався під псевдонімом Урііл Метеор, теж можна знайти праці, присвячені зазначеній

проблемі. Так у повісті “Із-за однієї рюмки водки”, він висвітлює проблеми, які можуть виникнути через вживання алкоголю. Цікавими є його порівняння корчми, лихварів та селян із храмом, священиками та жертвами відповідно [2, 59]. На наш погляд, приводячи такі алегорії, І. Сільвай хотів привернути увагу читачів до великої кількості корчм, які були поширені в закарпатському регіоні, їх частих відвідин русинами. У свою чергу пристрасть до горілки робила їх заручниками лихварів, які давали в борг, але згодом забирали все сторицею.

В повісті закарпатський будитель також акцентував увагу на тому, як горілка нищить людське життя. Вживання алкоголю штовхає людину до бійок і злочинів, забирає майно, руйнує сім'ю. Головний герой повісті І. Сільвай, Микола Звонарчин, через пристрасть до алкоголю втратив свою родину, роботу, честь, потрапив до в'язниці, а коли повернувся – нікому не був потрібний. Проте в кінці повісті, просвітник демонструє, що коли людина одумається і перестане пити, то в житті все налагодиться. Так, Микола Звонарчин помирився зі своїм сином та сусідами, знову заслужив повагу односельців та навіть почав боротися з пияцтвом у своєму селі. Він організував товариство тверезості, в яке вступили інші селяни, касу взаємодопомоги на випадок допомоги нужденним, разом з іншими односельцями збудували школу, щоб їх діти стали освіченими та хату-читальню для просвітництва дорослих. Зазначимо, що в такий спосіб І. Сільвай вказав на способи боротьби з пияцтвом, важливість здорового способу життя для соціального та матеріального благополуччя закарпатського населення, необхідність здобуття знань як ключового фактору у процвітанні народу.

Відомий педагог Є. Фенцик вбачав у пияцтві чи не найбільшу загрозу злигоднів та поганого здоров'я закарпатського простого народу. Вживання алкоголю негативно впливає не тільки на фізичний, а й на психічний стан людини. Педагог наголошував, що він хоче торкнутися важливого питання, питання санітарно-гігієнічного виховання, від якого “жизнь и смерть нашего народа зависит” та прагнув, щоб “и другие сыны нашего народа отозвались на нашъ кликъ, и помогали намъ объяснить этотъ важный вопросъ” [10, 35]. Ось чому він досить ґрунтовно зупинився на способах подолання зубожіння закарпатського населення, які стосувалися, насамперед санітарного просвітництва народу. До цих способів Є. Фенцик відносить: розвиток мережі народних шкіл, де б навчання мало більш практичне спрямування, зокрема навчання

ремеслам, торгівлі; заснування по селах товариств тверезості та читальнь, в яких би простий народ міг проводити час для навчання, а не у корчмах, пропиваючи останні гроші [10, 36]. Для покращення санітарно-побутових умов закарпатський будитель наполягав на створенні спеціального центрального комітету та місцевих комітетів, які б йому підпорядковувалися для контролю та допомоги у вирішенні санітарно-побутових проблем бідним верствам населення.

Як видно, пияцтво закарпатського населення хвилювало різних тогочасних педагогів, поетів, письменників і громадських діячів. Боротьбі з цим лихом було присвячено немало художніх творів, публіцистичних і науково-популярних статей. Серед останніх виділимо маловідому працю закарпатського педагога та інспектора народної освіти І. Мигалки “Мало е школь, а много корчмъ и тыхъ слѣдствія” [3]. Для нашого дослідження ця праця цікава з огляду вдалого поєднання автором санітарно-гігієнічної освіти з загальним просвітництвом закарпатських українців, в якій антиалкогольна пропаганда виступає на перший план.

У своїй статті І. Мигалка звернув увагу на кількість шкіл та корчм в Угорщині і на наслідки, до яких це призводить. Відповідно до статистики, у 260 000 сіл Угорщини відкрито 60 000 корчм, а шкіл удвоє менше [3, 62]. Це, своєю чергою, вказує на загальну неосвіченість народу та зростання пияцтва серед населення, особливо серед русинів. Корчмарі наживаються на простому народові, даючи в борг, а потім відбираючи останнє. В такій ситуації автор звинувачує самих русинів, які не хотіли навчатися, не будували школи і залишилися неграмотними. Адже освічена людина розуміє наслідки пагубної звички, може усвідомити її негативний вплив на власне здоров'я [3, 63]. Отже, І. Мигалка, услід за іншими закарпатськими просвітниками, наголошував на необхідності санітарної освіти закарпатського населення, що включала такі елементи, як розповсюдження гігієнічних знань, дотримання здорового способу життя, боротьбу з шкідливими звичками.

Висновки. Як показав аналіз праць закарпатських просвітників другої половини XIX – початку XX ст., питання антиалкогольної пропаганди було одним з ключових у їх діяльності. Така просвітницька робота складала частину загальної санітарно-гігієнічної освіти, охоплюючи різні вікові й соціальні групи закарпатського населення. Завдяки копіткій роботі відомих педагогів, священиків та громадських діячів проблема боротьби зі шкідливими звичками дітей

набула широкого розголосу серед інтелігенції закарпатського краю, виявивши нагальні потреби у зміні підходів до вирішення здоров'язберігаючих проблем поміж простого народу.

Перспективу подальших досліджень, вбачаємо у вивченні поглядів закарпатських педагогів міжвоєнного періоду щодо гігієнічного виховання молоді та можливості використання їх ідей в умовах сучасної школи.

Література

1. Гнесь Н.О. Становлення і розвиток фізичного виховання учнів народних шкіл Буковини (1869 – 1918 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Наталія Олександрівна Гнесь. – Івано-Франківськ, 2007. – 25 с.

2. Метеор У. Изъ-за одной рюмки водки / Урішл Метеор // Месяцесловъ. – 1874. – Годъ девятый. – С. 57 – 73.

3. Мигалка І. Мало е школъ, а много корчмъ и тыхъ слѣдствія / І. Мигалка // Месяцесловъ. – 1914. – Годъ 47-ый. – С. 62 – 66.

4. Надім'янова Т.В. Питання здорового способу життя у педагогічній спадщині закарпатських будителів // Реалізація здорового способу життя – сучасні підходи: Матеріали III міжнарод. конф. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 34 – 37.

5. Павлович А. Пянство / А. Павлович / Благословеніє русинам. Твори.– Ужгород, 2011. – С. 148 – 156.

6. Павлович А. Родителямъ нерадивымъ о дѣтяхъ / А. Павлович / Благословеніє русинам. Твори.– Ужгород, 2011. – С. 131 – 136.

7. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців / Є.Н. Приступа – Львів, 1995. – 254 с.

8. Раковскій І. Піявица / І. Раковскій // Свѣт. – 1869. – Годъ III. – Число 3 (март). – С. 2 – 4.

9. Сливка Л. В. Педагогічні умови виховання здорового способу життя молодших школярів у позакласній діяльності (Західна Україна, 1919 – 1939 рр.) / Л.В. Сливка // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. Випуск 71. Серія: Педагогічні науки. – Чернігів, 2009. – С. 170 – 175.

10. Фенцикъ Е. Обѣднѣніе нашего народа / Е. Фенцикъ // Листокъ. – 1885. – Номеръ 3 (ноябрь). – С. 33 – 36.

References

1. Hnes' N.O. (2007). *Stanovlennya i rozvytok fizychnoho vykhovannya uchniv narodnykh shkil Bukovyny (1869 – 1918 rr.)* [The formation and the development of physical education of students of public schools in Bukovina (1869 – 1918)]. *Extended abstract of candidate's thesis. Ivano-Frankiv'sk*, 25 p. [in Ukrainian].

2. Meteor U. (1874). *Yz-za odnoy ryumky vodky* [Because of one glass of vodka]. *Mesyatseslov. Hod devyatyy*, pp. 57 – 73. [in Ukrainian].

3. Myhalka I. (1914). *Malo e shkol, a mnoho korchm y tyk sledstviya* [There are few schools but many taverns and its consequences]. *Mesyatseslov. Vol. 47*, pp. 62 – 66. [in Ukrainian].

4. Nadimyanova T.V. (2005). *Pytannya zdorovoho sposobu zhyttya u pedahohichniy spadshchyni zakarpats'kykh budyteliv* [The question of of healthy, lifestyles in the pedagogical heritage of Transcarpathian enlighteners]. *Realizatsiya zdorovoho sposobu zhyttya – suchasni pidkhody: Materialy III mizhnarod. konf. Drohobych: Kolo*, pp. 34 – 37. [in Ukrainian].

5. Pavlovych A. (2011.) *Pyanstvo* [Alcoholism]. *Blahosloveniye rusynam. Tvory. Uzhhorod*, pp. 148 – 156. [in Ukrainian].

6. Pavlovych A. (2011). *Rodytelyam neradyvym o detyakh* [For unlucky parents about children]. *Blahosloveniye rusynam. Tvory. Uzhhorod*, pp. 131 – 136. [in Ukrainian].

7. Prystupa YE. N. (1995). *Narodna fizychna kul'tura ukrayintsiv* [The traditional physical education of Ukrainian people]. *Lviv*, 254 p. [in Ukrainian].

8. Rakovskiy I. (1869). *Piyavytsa* [The leech]. *Svet. Hod III (3)*, pp. 2 – 4. [in Ukrainian].

9. Slyvka L.V. (2009). *Pedahohichni umovy vykhovannya zdorovoho sposobu zhyttya molodshykh shkolyariv u pozaklasniy diyal'nosti (Zakhidna Ukrayina, 1919 – 1939 rr.)* [The pedagogical conditions of education of healthy lifestyle of primary school's children in extra-curricular activities (Western Ukraine, 1919 – 1939)]. *Visnyk Chernihivs'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu. Seriya: Pedahohichni nauky. Chernihiv*, Vol. 71, pp. 170 – 175. [in Ukrainian].

10. Fentsyk E. (1885). *Obednenie nasheho naroda* [The impoverishment of our people]. *Lystok*, 3 (november), pp. 33 – 36. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.03.2017

